

40. Дарованець О. Націоналістичний рух 1920–1930-х років (матеріали до біографічного довідника) / Олександр Дарованець, Володимир Мороз, Володимир Муравський // Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. – 3-тє вид., допов. / відп. ред. В. Мороз. – К. : Укр. вид-во, 2007. – С. 611–856.
41. Дем'ян Г. Матеріали до Енциклопедії “ОУН і УПА” / Григорій Дем'ян // Визвольний шлях. – 2002. – Кн. 9. – С. 55–61; Кн. 10. – С. 34–37, 40–52.
42. Когут З. Український націоналізм / Зенон Когут // Страсті за Бандерою: статті та есеї / [упоряд.: Т. С. Амар та ін.] – К. : Грані-Т, 2010. – С. 145.
43. Химка І.-П. Українське минуле й українське майбутнє / Іван-Павло Химка // Там само. – С. 217; Зенон Когут – Іван Химка. Українці та Бандера: розбіжні погляди // Критика. – 2010. – Ч. 3–4. – С. 11.
44. Шаповал Ю. Про визнання і знання / Юрій Шаповал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://krytyka.com/cms/front_content.php?idart=202.
45. Расевич В. Постаць у “чорно-білих” кольорах / Василь Расевич // Страсті за Бандерою... – С. 110–120; Мотиль О. Україна, Європа і Бандера / Олександр Мотиль // Там само. – С. 175–194; Грицак Я. Клопоти з пам'яттю / Ярослав Грицак // Там само. – С. 346–357; Портнов А. Контекстуалізація Степана Бандери / Андрій Портнов // Там само. – С. 388–393.
46. В'ятрович В. Бандера: старі та нові міфи / Володимир В'ятрович // Там само. – С. 50–64.

Выделены три группы современных отечественных исследователей украинского национализма межвоенного периода XX в., представлены взгляды авторов на мировоззренческие и политические установки ОУН, показан процесс приращения научных исторических знаний по истории возникновения и подпольно-революционной деятельности националистических организаций, выяснено значение просопографических разработок для углубленного изучения движения украинских националистов, спрогнозированы пути дальнейших научных поисков и дискуссий.

Ключевые слова: историография, историографический источник, украинский национализм, Украинская войсковая организация, Организация украинских националистов, идеология, подпольно-революционная деятельность.

Singled out three groups of modern of national researchers Ukrainian nationalism interwar period of XX century, are presented the views of the authors on the ideological and political directions OUN, shows the process of accretion of scientific historical knowledge of the history of and underground revolutionary activities of nationalist organizations, found out meaning biographical studies for drilling study Ukrainian nationalist movement, predicted ways to further scientific research and debate.

Keywords: historiography, historiographical source, Ukrainian nationalism, the Ukrainian Military Organization, the Organization of Ukrainian Nationalists, ideology, underground-revolutionary activities.

УДК 930.1: 94(477)

Олександр МАРУЩЕНКО, Наталія НАДУРАК

СТАНОВЛЕННЯ ОУН У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

У статті аналізуються тенденції, особливості та рівень дослідження сучасною українською історіографією процесу становлення Організації українських націоналістів. Автори визначають складні, дискусійні та найменш досліджені питання процесу формування українського націоналістичного руху й творення ОУН, роблять висновки, що в сучасній національній історіографії ґрунтовно висвітлено процес формування ідеології українського націоналізму, натомість менше уваги приділено вивченню його організаційного оформлення в ОУН. У дослідженні відзначено нагальну потребу глибокого аналізу й порівняння процесу становлення українського націоналістичного руху та інших європейських націоналістичних рухів, їх взаємозумовленість.

Ключові слова: сучасна українська історіографія, Українська військова організація, Організація українських націоналістів, український націоналістичний рух, український націоналізм.

Від початку 1990-х рр. українські історики та суспільство по-новому відкрили для себе чимало проблем національної історії, зокрема, значне зацікавлення викликало вивчення національно-визвольної боротьби Організації українських націоналістів (ОУН), що знаменувало новий етап в її дослідженні сучасною українською історіографією. Активне вивчення проблеми за роки незалежності сприяло залученню до наукового обігу сотень не відомих раніше документів, виданню чималої кількості загальних і монографічних праць, дисертаційних досліджень, статей. Важливим аспектом історії ОУН є хід формування організації, а внаслідок нинішнього різкого зростання кількості публікацій з проблеми, актуальним є історіографічний огляд й осмислення праць сучасних науковців. Перші вагомі дослідження процесу становлення ОУН належать українським зарубіжним авторам¹. Ці праці стали базою для вивчення націоналістичного руху нинішніми істориками, однак вони є досить суб'єктивними та політизованими творами. Водночас у сучасній національній історіографії піднятої нами проблеми спостерігається позитивний процес активного критичного переосмислення концепцій українських зарубіжних авторів. Особливості, тенденції та рівень дослідження сучасною українською історіографією історії ОУН, процесу її становлення у своїх розвідках висвітлили В.Футала, Н.Храбатин, С.Віднянський². Однак досі відсутнє комплексне дослідження, яке б відобразило особливості сьогоднішньої української історіографії становлення ОУН.

Початок 1990-х рр. характерний активізацією інтересу до питань виникнення та діяльності українського націоналістичного руху. Для цього етапу дослідження історії ОУН властиві романтизація боротьби, посилення в працях на спогади, роботи українських зарубіжних авторів, що не сприяло об'єктивному висвітленню проблеми. Багато брошур мали публіцистичний характер, повторювали позиції українських зарубіжних дослідників³.

Однією з особливостей сучасного історіографічного етапу дослідження проблеми є публікація великих серій збірників документів з історії національно-визвольного руху 1920–1930-х рр. Уже в другій половині 1990-х рр. з'явилися збірки матеріалів, що безпосередньо торкаються проблем формування українського націоналістичного руху, створення ОУН, її ідеології й програми⁴. У першому томі видання “Документів і матеріалів з історії Організації українських націоналістів” уміщено документи з історії ОУН у 1927–1930 рр., що розкривають процес злиття розрізнених організацій і гуртків націоналістичного напрямку в єдину ОУН, зокрема, документи про підготовку й проведення Першого Конгресу та поширення організаційної мережі ОУН⁵.

Надзвичайно важливим виданням є збірка “Євген Коновалець. «Я б'ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки...»: Невідомі документи Організації українських націоналістів. Рік 1930”, що містить критичні роздуми та оцінку першого року діяльності ОУН, висловлені Є.Коновальцем у листуванні з товаришами по організації⁶. Листування дає можливість усвідомити, як непросто розвивався український націоналістичний рух. У передмові до видання А.Кентій і В.Лозицький проаналізували обставини й організаційні моменти творення ОУН, охарактеризували постать Є.Коновальця, його роль як політичного лідера⁷.

Проблемі ідеологічного й організаційного оформлення українського націоналізму присвячений збірник “Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали”⁸. У передмові до видання та інших своїх статтях В.Муравський розглянув обставини формування нової політичної організації з націоналістичною ідеологією, висвітлив склад її засновників та учасників Першого Конгресу, звернув увагу на такі малодосліджені питання історії ОУН, як бачення державного устрою майбутньої Української держави, зміст соціально-економічної складової програми ОУН, поєднання легальних і нелегальних методів діяльності, ставлення Конгресу до Проводу українських націоналістів (ПУН) як координуючого органу⁹.

Із середини 1990-х рр. можна говорити про початок нового етапу в дослідженні історії ОУН, українська історіографія поступово звільняється від впливу праць українських зарубіжних авторів. Згуртування “груп крайнього націоналізму” в ОУН та її протистояння легальним партіям висвітлив М.Швагуляк¹⁰. Історик О.Зайцев прослідкував розмежування в 1923–1933 рр. націоналізму й національної демократії та виникнення “чинного українського націоналізму” у відповідь на історичний виклик, а початок оформлення націоналістичної течії історик відніс до часу заснування редакційного тижневика “Заграда” (березень-квітень

1923 р.)¹¹. Вагомою у вивченні генези й тенденцій розвитку організованого націоналістичного руху в середовищі міжвоєнної української еміграції стала монографія В.Трощинського, де розглянуто створення та діяльність Групи української національної молоді (ГУНМ) і Легії українських націоналістів (ЛУН), їх внесок у формування націоналістичної ідеології, шлях до інтеграції націоналістичних груп, роль у проведенні Першого Конгресу й творенні ОУН¹². Визначаючи передумови творення ОУН, Я.Грицак відмітив, що 1928 р. став водорозділом у розвитку українського політичного життя, адже участь головних українських партій у виборах до польського сейму й сенату призвела до розколу та гострої боротьби між прихильниками еволюційної й революційної, легальної та нелегальної тактик. Відмежувавшись від “угодовців”, Українська військова організація (УВО) прагнула створити нову масову організацію, яка могла б вести одночасно і легальну, і нелегальну роботу¹³. На переконання М.Кугутяка, утворення ОУН було реакцією на трагічне становище українського народу кінця 1920-х – початку 1930-х рр.¹⁴. Історію створення ОУН висвітлили у своїх статтях І.Гаврилишин і С.Кічий¹⁵. Місце та роль УВО в утворенні ОУН дослідив В.Пірович, який відзначив, що саме рішення Ради Амбасадорів 1923 р. щодо статусу Галичини та внутрішня ідейно-політична й кадрова криза в середині 1920-х рр. в УВО привели до її переоформлення в політичну організацію і формування ОУН¹⁶.

У кінці 1990-х рр. – на початку 2000 р. з’являються перші наукові роботи комплексного характеру з ґрунтовним висвітленням проблеми. Саме до таких слід віднести праці А.Кентія, І.Федика, Ю.Киричука, Г.Касьянова, О.Кучерука, М.Мандрик, П.Брицького та інших¹⁷, для яких властивими є ґрунтовна джерельна основа, прагнення до об’єктивного й неупередженого дослідження різноманітних аспектів історії ОУН, зокрема, її становлення. Значну увагу розкриттю проблеми утворення ОУН приділив А.Кентій, який прагнув довести, що український націоналізм мав історичне загальноєвропейське коріння, був природним наслідком поразки перших визвольних змагань українського народу у ХХ ст., а також розчарування пересічного громадянства в соціалістичній і ліберально-консервативній концепціях розвитку української державності. Аналізуючи передумови, обставини та причини творення ОУН, історик відзначив, що саме усвідомлення УВО того, що її замкнутість, зорієнтованість на диверсійно-розвідувальну діяльність не дозволяють їй домогтися політичного впливу на українське населення Західної України, змусили її шукати “ідеологічної підбудови”, якою спочатку мав стати “Літературно-науковий вісник” із 1922 р., а з 1923 р. – Українська Партія Національної Роботи з пресовим органом “Заграва”. На думку А.Кентія, кризова ситуація в УВО на середину 1920-х рр., потреба розширення масштабів й урізноманітнення форм і методів боротьби, активізації національно-визвольного руху диктували необхідність створення нової політичної організації, більш рішучої в засобах і діях¹⁸. Підкресливши ключову роль ідей Д.Донцова у формуванні поглядів галицької молоді на зламі 1920–1930-х рр., активний вплив на неї прикладів успіху фашистів і націонал-соціалістів у своїх країнах, А.Кентій ствердив, що поява в політичному житті українства радикального напряму політичної думки й чину, яким виступив організований націоналізм, була об’єктивно неминуха, а з появою таких молодіжних націоналістичних організацій, як ГУНМ, ЛУН, Союз української націоналістичної молоді (СУНМ), відчувалася потреба в об’єднанні, що, як вважав історик, було вимогою часу. УВО, відчуючи потребу реорганізації та слідкуючи за новоствореними молодіжними націоналістичними організаціями, ініціювала об’єднання організацій в ОУН. Як зазначив автор, “трансформація УВО в ОУН була своєчасним кроком, який дозволив уникнути кризи у радикальному відламі українського визвольного руху, зберегти кращі традиції і здобутки УВО в боротьбі за українську державність, зробити їх надбанням нового, більш чисельного заgonу борців за самостійну Україну, які згуртувалися у лавах ОУН”¹⁹.

Аналізуючи історію творення ОУН, І.Федик довів, що заснування ОУН було історично закономірним феноменом, а політичні умови, що склалися в Західній Україні, сприяли виникненню націоналістичних організацій²⁰. Історик описав діяльність українських молодіжних націоналістичних організацій і процес формування ідеології українського націоналізму. Автор заявив, що вже після 1925 р. в УВО розпочався період ідеологічної монолітності та зародження націоналістичної ідеології. Об’єднавчим фактором для українських націоналістичних організа-

цій, як підсумував І.Федик, стали ідеологічна спорідненість і мета, а також політичне становище Західної України та політика польської влади. Знаменним для ОУН історик назвав 1932 р., адже саме в той час завершилося становлення організації, її остаточне злиття з УВО, а також укомплектування Крайової Екзекутиви ОУН представниками молодшої генерації, світогляд якої формувалася в умовах політичних реалій 1920-х рр.

Оцінюючи політичну ситуацію, у якій опинилося західне українство в 1920–1930-х рр., Ю.Киричук вважав закономірним, що за таких умов український національний рух не міг не радикалізуватися. Адже невір'я в досягнення легальними політичними засобами державної незалежності України, утрата сподівань на традиційні цінності демократії спонукали насамперед молоде покоління західних українців шукати нових шляхів національно-визвольної боротьби, творити радикальне націоналістичне підпілля²¹. Автор відзначив, що український націоналізм не був механічним пересадженням на український ґрунт чужих зразків, а виріс на власному корені. ОУН була породженням складної міжвоєнної епохи, коли в багатьох країнах світу виникали правототалітарні рухи й партії.

У своїх дослідженнях Г.Касьянов довів, що виникнення та розвиток українського націоналізму, у тому числі й ОУН як його політичної форми, був виявом загальносвітових тенденцій²². Дослідник вважав, що публікація в 1926 р. книги Д.Донцова “Націоналізм” і дискусії довкола неї в українській публіцистиці, вихід праць ідеологів ОУН, зокрема Ю.Вассяяна, М.Сціборського, у 1920–1930-х рр. привели до ідентифікації “українського націоналізму” з відповідним політичним рухом та ідеологією (у цьому випадку – ОУН)²³. Автор узагальнив та ґрунтовно висвітлив передумови, причини та характер виникнення радикально-націоналістичного руху, серед яких: реакція на поразку Української революції 1917–1921 рр.; обструктивна політика держав щодо українського населення; розчарування частини політично активного українського суспільства в принципах демократії; моральний і політичний занепад українських політичних партій в еміграції; наявність суспільних груп, здатних на самоорганізацію під радикально-націоналістичними гаслами (студентство й українські офіцери); зростання впливів тоталітарних, праворадикальних рухів в Європі на фоні незадоволення політикою західних демократій, для яких українське питання було маргінальним; ідеологічна еволюція окремих особистостей, що мали вплив на суспільну свідомість і наявність власної традиції радикально-націоналістичного мислення. Історик також відзначив, що політичний клімат держав, де виникали осередки українського радикально-націоналістичного руху, давав можливості для його більш-менш сталого розвитку²⁴.

Процес творення ОУН висвітлив у своїй монографії О.Кучерук²⁵. Першим етапом організації українського націоналістичного руху автор назвав утворення ГУНМ у 1921 р. і ЛУН у 1925 р., а наступним – їх об'єднання в липні 1927 р. у Союз організацій українських націоналістів. Важливими кроками в реалізації об'єднувачого процесу історик вважав проведення конференцій українських націоналістів у листопаді 1927 р. та у квітні 1928 р., адже саме на них було узгоджено чимало дискусійних питань, що стосувалися характеру майбутньої націоналістичної організації.

На особливості ідеологічного й організаційного розвитку українського націоналізму звернула увагу М.Мандрик. Авторка проаналізувала роль націоналістичних центрів у консолідації української еміграції протягом 1920–1930 рр. з метою продовження визвольної боротьби²⁶. На думку дослідниці, унаслідок публіцистично-політичної діяльності Д.Донцова, а також провідних ідеологів українського націоналізму Д.Андрієвського, О.Зибачинського, Є.Онацького, О.Бойдуника, Ю.Вассяяна, Д.Квітковського, М.Сціборського, М.Ніцкевича, у 1920–1930-х рр. відбулася свідомо ідентифікація “українського націоналізму” з ОУН. М.Мандрик визначила основні етапи становлення націоналістичного руху й об'єднання розрізнених центрів в єдину політичну течію й підкреслила, що саме на еміграційні осередки було покладено завдання здійснювати всю кропітку й довготривалу підготовку до створення ОУН²⁷. Авторка підсумувала, що відокремлення націоналістичної течії від еміграційного загалу було спричинене розрізненістю, перенесенням за кордон політичних міжусобиць, небажанням української еміграції згуртуватися навколо ідеї державної самостійності. Аналізуючи ідейні витоки українського націоналізму, історик підкреслила, що він став результатом складної

взаємодії та взаємопроникнення західноєвропейських ідеалістично-волютаристичних і еталітаристських концепцій, а також української політичної традиції²⁸. Отож, дослідивши складний і довготривалий процес становлення ідеології українського націоналізму протягом 1920–1930 рр., М.Мандрик чітко виокремила кілька етапів, які потрібно розглядати синхронно з організаційним оформленням руху – від груп, “гуртів” до стрункої й територіально розгалуженої політичної організації, завершуючи її розколом: по-перше, визнання самостійної соборної України як єдиного політичного ідеалу спочатку в еміграційних ГУНМ, ЛУН, пізніше – галицьких СУНМ, Група української державницької молоді (ГУДМ); по-друге, накреслення основних ідейних засад націоналістичного світогляду на сторінках суто націоналістичних часописів “Національна Думка”, “Державна Нація” та одночасна участь у консолідації національних сил в еміграції; по-третє, розробка філософсько-теоретичного обґрунтування ідеології націоналізму в працях Ю.Вассіяна, Д.Андрієвського, Є.Онацького, М.Сціборського та інших, опублікованих у “Розбудові Нації”, і трансформування її в систему базових засад руху; по-четверте, налагодження розгалуженої системи пропаганди з метою поширення націоналізму в різних регіонах світу – за висловом Д.Донцова, “підготовлення революції в умах, щоб пізніше перетворилася в революцію чину”²⁹. Дослідниця відзначила, що український націоналізм виник і розвивався на тлі подібних загальноєвропейських та світових процесів, при цьому формуючи свою специфіку як інтегративний і консолідувальний чинник у житті нації, що прагнув побудови української державності.

У своїй монографії серед іншого О.Богуславський дослідив появу ГУНМ і ЛУН у 1920-х рр., проаналізував їх ідеологічно-партійні концепції³⁰. Автор розглянув твори В.Мартинця й Д.Донцова, публікації в “Національній Думці”, “Літературно-Науковому Віснику” про характер, програму й ідеологію майбутньої ОУН, прослідкував підготовку та обставини творення нової організації. Дослідник підкреслив, що виникнення українського націоналістичного руху в 1920-х рр. не було явищем випадковим, адже саме поразка національно-визвольних змагань, окупація України й репресивні заходи проти українського народу з боку польського та сталінського тоталітарних режимів викликали агресивну реакцію з боку найрадикальнішої частини української молоді. До цього додалася нищівна критика політики тогочасних українських політичних лідерів і взагалі ліберально-демократичних та соціалістичних політичних груп, які пропагували відповідні моделі суспільного устрою. На ці суспільні настрої активно впливали повідомлення про кризу демократичних інститутів у міжвоєнній Європі та швидкий розвиток і прихід до влади тоталітарних ідеологій, які виступали як яскраве протиставлення демократії. О.Богуславський ствердив, що український “інтегральний” націоналізм був своєрідним символом своєї епохи, коли західні демократії знаходилися в стані глибокої кризи, а на зміну їм розвивалися нові суспільно-політичні рухи³¹.

З кінця 1990-х рр. з’явилося чимало статей та дисертаційних досліджень, присвячених огляду різних проблем виникнення українського націоналізму. Поява молодіжних націоналістичних організацій і діяльність ОУН у Центрально-Східній Європі, чинники утвердження націоналістичної ідеології в студентському русі та внесок академічної еміграційної молоді у формування теорії українського націоналізму розглянуто в дисертаціях К.Івашенко й О.Дудніка³². Формування націоналістичного політичного напрямку, а також головні чинники, що спонукали до його появи висвітлив І.Дробот³³. Привертають увагу праці сучасного дослідника В.В’ятровича, який початком процесу становлення ідеології майбутньої ОУН назвав першу половину 1920-х рр., коли сам термін “український націоналізм” почав входити в науковий і суспільно-політичний дискурс українців³⁴. Автор виокремив три етапи в розвитку ідеології ОУН: 1920-ті рр. – період становлення націоналістичного світогляду; 1929–1940-ві рр. – утвердження на базі цього світогляду ідеології ОУН; 1940–1950-ті рр. – завершальний період формування програми українського визвольного руху. Створення ОУН, на думку В.В’ятровича, було відповіддю на вимоги часу й на цьому ж етапі відбулася професіоналізація ідеологів ОУН. Еволюцію ідейно-політичних орієнтирів ОУН дослідила О.Стасюк³⁵. Аналізуючи формування ідейних засад ОУН, В.Деревінський відзначив, що ідеологія українського націоналізму й сам націоналістичний рух були безпосередньо детерміновані тогочасними подіями межової доби, адже у світі посилювалися тоталітарні ідеології, загарбницькі плани, тривала підготовка до

чергової світової війни, тож під впливом цього актуалізувалась ідея мобілізації поневоленої й розділеної української нації до реваншу³⁶. Роль Д. Андрієвського в процесі підготовки Першого Конгресу й етапи його здійснення розглянув О. Кучерук, описавши міжособистісні відносини членів ПУН, їх внесок у розбудову майбутньої організації³⁷. Історик подав у своїй статті розроблену М. Сціборським схему майбутньої націоналістичної організації. А. Русначенко, установлюючи місце та роль ОУН в українській історії ХХ ст., відмітив, що “поява ОУН означала зародження нового напрямку українського національно-визвольного руху” і наголосив на її “всдержавному” характері³⁸.

Варто сказати, що на сучасному етапі дослідження проблеми є чимало політизованих видань, які продовжують українську зарубіжну або радянську історіографічну традицію та характеризуються відвертим підпорядкуванням політичним й ідейним потребам, свідомим запереченням, замовчуванням або перекирчуванням доведених фактів, однобокістю та тенденційністю у висвітленні³⁹. Так, у виданнях, що є продовженням радянського бачення проблеми, існування ОУН пояснюється тим, що її “взяла на утримання” гітлерівська Німеччина⁴⁰.

Довкола подій національно-визвольної боротьби 1920–1950-х рр. і досі не вщухають наукові дискусії та політичні суперечки, тож для успішного дослідження проблеми становлення ОУН ученим потрібно дистанціюватися від політичних баталій сьогодення, звернувши особливу увагу на вивчення джерельних матеріалів, особливо тих, що містяться в закордонних архівах. Безперечним позитивом є те, що сучасні дослідники активно намагаються дослідити всю сукупність історичних обставин і процес виникнення й організаційного оформлення українського націоналістичного руху. Варто зауважити, що в сучасній національній історіографії ґрунтовно висвітлено процес формування ідеології українського націоналізму, натомість менше уваги приділено вивченню його організаційного оформлення в ОУН. Досить добре розкрито сучасними українськими істориками процес консолідації молодіжних українських націоналістичних організацій в ОУН, формування програми ОУН і роль націоналістичних еміграційних організацій у проведенні Першого Конгресу. Однак досить побіжно дослідниками проаналізовано процес виникнення перших українських націоналістичних організацій, зокрема закордонних. Потребує глибшого вивчення надзвичайно важливе питання ролі й участі УВО у створенні ОУН. Актуальним залишається дослідження процесу творення відділів ОУН на еміграції. Істориками об’єктивно розглянуто передумови, обставини та причини творення ОУН. Так, аналізуючи питання загальноісторичного контексту, передумов виникнення українського націоналізму, у сучасній українській історіографії підсумовано, що український націоналістичний рух виник і розвивався на тлі подібних загальноєвропейських та світових процесів, при цьому формуючи свою специфіку. Проте важливою є нагальна потреба глибокого аналізу й порівняння процесу становлення українського націоналістичного руху й інших європейських націоналістичних рухів, їх взаємозумовленість. Із кожним роком з’являється все більше досліджень, присвячених видатним постатям ОУН, які брали безпосередню участь у творенні організації, однак висвітлення їх ролі в цьому процесі потребує ґрунтовнішого, базованого на широкій джерельній основі аналізу. Вимагає детального вивчення, з кропітким опрацюванням архівних фондів і подальшим виданням збірників матеріалів, творча спадщина провідних лідерів ОУН, визначення їх ролі в організаційному оформленні руху, творенні його політичної програми. Підсумовуючи, варто зауважити необхідність появи комплексного дослідження, присвяченого вивченню всіх аспектів процесу становлення ОУН.

1. Надурак Н. М. Українська зарубіжна історіографія про діяльність УВО-ОУН (1920–1941 рр.) / Н. М. Надурак // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 15. – С. 126–132; Марушенко О. Висвітлення діяльності УВО-ОУН (1920–1941 рр.) в українській зарубіжній та радянській історіографіях : порівняльний аналіз / О. Марушенко, Н. Надурак // Галичина. – Івано-Франківськ, 2009. – № 15–16. – С. 572–579; Надурак Н. Становлення ОУН в українських зарубіжних дослідженнях : історіографічний огляд / Н. Надурак // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – Вип. 46 / [за ред. Р. Сіромського]. – С. 273–287.
2. Футала В. Становлення Організації українських націоналістів (ОУН): здобутки і проблеми дослідження / Василь Футала // Проблеми гуманітарних наук. Наукові записки Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. – Дрогобич, 2003. – Вип. 11. – С. 116–126; Футала В. Підпільно-революційна

- діяльність УВО та ОУН протягом 1920–1930-х років у працях сучасних українських істориків / Василь Футала // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2007. – Вип. 2. – С. 204–210; Храбатин Н. Українська й польська історіографія діяльності ОУН у міжвоєнний період / Наталія Храбатин // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис: “100 років від дня народження Романа Шухевича” / [головред. М. Кугутяк]. – Івано-Франківськ, 2008. – Ч. 14. – С. 497–502; Віднянський С. В. Українське питання в міжвоєнній Польщі: основні проблеми і напрямки наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці / С. В. Віднянський // Український історичний журнал. – 2003. – № 2. – С. 39–55.
3. Іванишин В. Нація. Державність. Націоналізм / В. Іванишин. – Дрогобич : Вид. фірма “Відродження”, 1992. – 179 с.; Соловей Ф. Є. На коліна не стали. (Про початкові етапи творення Організації Українських Націоналістів) / Ф. Є. Соловей. – Львів : Каменяр, 1994. – 98 с.; Чайківський В. ОУН-УПА на чолі визвольної боротьби (20–50-ті роки) / Володимир Чайківський. – Тернопіль : РВВ Терноп. Крайової Ради НРУ, 1992. – 24 с.; Червак Б. Український націоналізм : дослідження, інтерпретації, портрети / Богдан Червак. – Дрогобич : Вид. фірма “Відродження”, 1996. – 40 с.
 4. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали : довідник : у 2 ч. / [упоряд.: І. О. Кресіна, В. Ф. Панібудьласка ; за ред. В. Ф. Панібудьласки]. – К. : Вища школа, 1997. – Ч. 2. – 704 с.; Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9 т. – К. : Дніпро, 2001. – Т. 7 : 20-ті – 40-ві рр. ХХ ст. / [упоряд., прим. Т. Гунчака, Р. Сольчаника]. – 440 с.
 5. Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / [редкол.: В. Верига та ін.]. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2005. – Т. 1 : 1927–1930 / [упоряд. Ю. Черченко, О. Кучерук]. – 480 с.
 6. Коновалець Є. “Я б’ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки...”: Невідомі документи Організації Українських Націоналістів. Рік 1930. (Листування Голови Проводу ОУН Є. Коновальця і секретаря ПРУН В. Мартинця) / Євген Коновалець ; [передм.: А. Кентій, В. Лозицький]. – К. : Темпора, 2003. – 272 с.
 7. Там само. – С. 3–25.
 8. Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: документи і матеріали / [упоряд. В. Муравський]. – Львів : ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, Центр досліджень визвольного руху, 2006. – 420 с.
 9. Там само. – С. 11–13; Муравський В. Засновники Організації Українських Націоналістів / Володимир Муравський // Розбудова держави. – 2004. – № 1–3. – С. 2–15; Муравський В. Учасники Конгресу Українських Націоналістів 1929 року / Володимир Муравський // Визвольний Шлях. – 2004. – № 2. – С. 75–86.
 10. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси: проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини 1919–1939 рр. / Михайло Швагуляк // II Міжнародний конгрес українців, (Львів, 22–28 серп. 1993 р.): доповіді і повідомлення. Історія : у 2 ч. / [упорядкув. Я. Ісаєвича, Я. Грицака]. – Львів : Міжнар. асоц. українців, АН України, 1994. – Ч. 2. – С. 92–98.
 11. Зайцев О. Націоналізм і національна демократія в Західній Україні у 1920–30-х роках / О. Зайцев // II Міжнародний конгрес українців, (Львів, 22–28 серпня 1993 р.): доповіді і повідомлення. Історія : у 2 ч. / [упорядкув. Я. Ісаєвича, Я. Грицака]. – Львів : Міжнар. асоц. українців, АН України, 1994. – Ч. 2. – С. 85–90.
 12. Трощинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В. П. Трощинський. – К. : ІНТЕЛ, 1994. – С. 188–233.
 13. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. / Я. Й. Грицак. – К. : Генеза, 2000. – С. 198.
 14. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 173.
 15. Гаврилів І. О. До історії створення ОУН / І. О. Гаврилів // Львівська політехніка. Вісник: Держава та армія. – Львів, 1999. – № 377. – С. 137–144; Кічий С. Організаційне оформлення українського націоналістичного руху у 1920-х рр. / С. Кічий // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 1999. – Вип. 4. – С. 21–26.
 16. Пірович В. Місце та роль УВО в утворенні Організації Українських Націоналістів / Віталій Пірович // 1939 рік в історичній долі України і українців : матеріали Міжнар. наук. конф., (Львів, 23–24 верес. 1999 р.). – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2001. – С. 74–76.
 17. Кентій А. В. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929–1941 рр.) / А. В. Кентій. – К. : Ін-т іст. України НАНУ, 1998. – 201 с.; Федик І. УНДО, ОУН: ставлення до Польщі / Іван Федик. – Львів : ВКП “ВМС”, 1998. – 80 с.; Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика / Юрій Киричук. – Львів : Добра справа, 2003. – 464 с.; Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму : монографія / Георгій Володимирович Касьянов. – К. :

- Либідь, 1999. – 352 с.; Касьянов Г. В. До питання про ідеологію Організації Українських Націоналістів (ОУН): аналітичний огляд / Г. В. Касьянов. – К. : НАН України, Ін-т іст. України, 2003. – 63 с.; Кучерук О. Рико Ярій – загадка ОУН / Олександр Кучерук. – Львів : Піраміда, 2005. – 212 с.; Мандрик М. Український націоналізм: становлення в міжвоєнну добу / Марія Мандрик. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. – 392 с.; Брицький П. П. Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія: історія і сучасність / П. П. Брицький. – Чернівці : Рута, 2002. – 47 с.; Васюта І. К. Політична історія Західної України (1918–1939) / І. К. Васюта. – Львів : Каменяр, 2006. – 335 с.; Фіров П. Т. Історія ОУН-УПА : події, факти, документи, коментарі : лекції / П. Т. Фіров. – Севастополь : Вид-во Сев. НТУ, 2002. – 192 с.
18. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956: історико-архівні нариси / Анатолій Кентій. – К., 2005. – Т. 1 : Від Української Військової Організації до Організації Українських Націоналістів. 1920–1942. – С. 63.
 19. Там само. – С. 70.
 20. Федик І. УНДО, ОУН: ставлення до Польщі... – С. 33–60.
 21. Киричук Ю. Український національний рух... – С. 13–19.
 22. Касьянов Г. В. Ідеологія ОУН: історико-ретроспективний аналіз (ревізія ідеології) / Г. В. Касьянов // Український історичний журнал. – 2004. – № 2. – С. 80.
 23. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму... – С. 302–327.
 24. Касьянов Г. В. До питання про ідеологію Організації Українських Націоналістів (ОУН)... – С. 12.
 25. Кучерук О. Рико Ярій – загадка ОУН / Олександр Кучерук. – Львів : Піраміда, 2005. – С. 64–67.
 26. Мандрик М. Український націоналізм: становлення в міжвоєнну добу / Марія Мандрик. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. – 392 с.
 27. Там само. – С. 87–210.
 28. Там само. – С. 211–255.
 29. Там само. – С. 326.
 30. Богуславський О. В. Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України : історичний шлях, досвід, дискусії : монографія / О. В. Богуславський. – Запоріжжя : Просвіта, 2008. – С. 335–356.
 31. Там само. – С. 395–396.
 32. Іващенко К. В. Українські емігрантські політичні партії в І Чехословацькій республіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / К. В. Іващенко. – Донецьк, 1999. – 19 с.; Дуднік О. Я. Український студентський рух в еміграції (Центрально-Східна Європа, 20-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / О. Я. Дуднік. – К., 2003. – 20 с.
 33. Дробот І. І. Державно-соборницька ідея в практиці українських суспільно-політичних сил еміграції та на західноукраїнських землях (1920–30-ті рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І. І. Дробот. – К., 2002. – 39 с.
 34. В'ятрович В. До проблеми формування ідейно-програмових засад українського визвольного руху 1920-х – 1950-х рр. / Володимир В'ятрович // Український визвольний рух : зб. 9 / Центр дослідж. визвольного руху, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2007. – С. 125–137; В'ятрович В. До питання концепції українського визвольного руху у ХХ столітті / Володимир В'ятрович // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис: «100 років від дня народження Романа Шухевича» / [голов. ред. М. Кугутяк]. – Івано-Франківськ, 2008. – Ч. 14. – С. 35–40.
 35. Стасюк О. Еволюція ідейно-політичних орієнтирів ОУН / Олександра Стасюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2004. – № 11 : Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів / [голова редкол. Я. Ісаєвич, упоряд. і відп. ред. Ю. Сливка]. – С. 56–77.
 36. Деревінський В. Деякі аспекти ідейних засад ОУН 1920–1930-х рр. / Василь Деревінський // Український визвольний рух : зб. 6. – Львів : Вид-во «Мс», 2006. – С. 83–94.
 37. Кучерук О. Дмитро Андрієвський і процес підготовки Першого Конгресу Українських Націоналістів 1929 р. / Олександр Кучерук // Український визвольний рух : зб. 8 / Центр дослідж. визвольного руху, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2006. – С. 76–101.
 38. Русначенко А. Організація Українських Націоналістів в українській історії ХХ століття / Анатолій Русначенко // Український визвольний рух : зб. 3 : До 75-ліття ОУН. – Львів : Вид-во «Коло», 2004. – С. 5–10.
 39. Дужий П. Степан Бандера – символ нації: ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН : у 2 ч. / Петро Дужий. – Львів : Галицька видавнича спілка, 1997. – Ч. 2. – 382 с.; Дужий П.

- Степан Бандера – символ нації: ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН : у 2 ч. / Петро Дужий. – Львів : Галицька видавнича спілка, 1996. – Ч. 1. – 190 с.; Сватко Я. Життя на грані двох світів. (Про історію ОУН від заснування і до Помаранчевої революції) / Ярослав Сватко. – [2-ге вид.]. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2006. – 48 с.; Войцеховский А. А. Без срока давности : коллективная монография / А. А. Войцеховский ; [под ред. Г. С. Ткаченко и др.]. – Х. : Фактор, 2001. – 423 с.; Войцеховский А. А. ОУН-УПА – от национальной идеи к сотрудничеству с фашизмом / Войцеховский А. А., Ткаченко Г. С., Шульга И. В. – К., 2001. – 32 с.
- ⁴⁰. Войцеховский А. А. Украинский фашизм (теория и практика украинского интегрального национализма в документах и фактах) : монография / А. А. Войцеховский, Г. С. Ткаченко. – К. : Солюкс, 2004. – 178 с.

В статтє аналізуються тенденції, особенности и уровень исследования современной украинской историографией процесса становления Организации украинских националистов. Авторы определяют сложные, дискуссионные и наименее исследованные вопросы процесса оформления украинского националистического движения и создания ОУН, а также делают вывод, что в современной украинской историографии глубоко раскрыт процесс формирования идеологии украинского национализма, однако меньше внимания уделено изучению его организационного оформления в ОУН. В работе отмечено особенную потребность в глубоком анализе и сравнении процесса становления украинского националистического движения и других европейских националистических движений, их взаимообусловленность.

Ключевые слова: современная украинская историография, Украинская военная организация, Организация украинских националистов, украинское националистическое движение, украинский национализм.

The main tendencies, features and the investigation level of formation process of the Organization of Ukrainian Nationalists in the modern Ukrainian historiography are analyzed in the article. The authors determine the most complicated, debatable and the least investigated issues of the process of formation of the Ukrainian nationalist movement and the creation of the OUN. She makes conclusion, that formation process of the ideology of Ukrainian nationalism is profoundly elucidated in modern Ukrainian historiography, but little attention is dedicated to the OUN's creation. An urgent necessity of deep analysis and comparison of the formation process of Ukrainian nationalist movement and European nationalist movements is noted in the study.

Keywords: modern Ukrainian historiography, Ukrainian Military Organization, Organization of Ukrainian Nationalists, Ukrainian nationalist movement, Ukrainian nationalism.

УДК 94 (438+477)

Петро ГАВА

ДІЯЛЬНІСТЬ УВО Й ОУН МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ: СУЧАСНА ПОЛЬСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ

Проаналізовано праці польських істориків, опубліковані після 1989 р., у яких порушується проблема діяльності Української Військової Організації (УВО) і Організації українських націоналістів (ОУН). Здійснено спробу виокремити історіографічні напрями, а також окреслити ключові моменти минулого, навколо яких розгортаються дискусії. Визначено причини появи й механізми утворення різних дослідницьких інтерпретацій. Акцентується увага на з'ясуванні головних науково-теоретичних підходів до вивчення діяльності УВО й ОУН.

Ключові слова: сучасна польська історіографія, історіографічний напрям, націоналістичний рух, саботажна акція, пацифікація.

Проблема, винесена в назву нашої статті, сьогодні актуалізується рядом факторів, поміж яких варто назвати нагромадження історіографічних джерел, що виникли в результаті активної співпраці польських й українських істориків, а також потребу підведення підсумків